

"ห้องแถว" ในอดีต

"ห้องแถว" เกิดขึ้นนานมาแล้วตามแหล่งชุมชนต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตกาล ห้องแถวเป็นปรากฏการณ์ของการใช้ที่ดินลักษณะหนึ่ง ซึ่งปรากฏออกมามีลักษณะคล้ายคลึงกันโดยทั่วไป การใช้ที่ดินลักษณะห้องแถวนี้ น่าจะเกิดขึ้นเอง เมื่อแต่ละชุมชนพัฒนาการใช้ที่ดินไปถึงระดับหนึ่ง จึงอาจกล่าวได้ว่า การใช้ที่ดินลักษณะห้องแถวเป็นลักษณะสากล ส่วนลักษณะของตัวอาคารห้องแถวของแต่ละชนชาติในแต่ละสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ซึ่งแตกต่างกัน รูปปลักษณ์ห้องแถวย่อมแตกต่างกันออกไปด้วย ซึ่งรูปปลักษณ์ห้องแถวเป็นสิ่งที่มิอิทธิพล อาจถ่ายถอดลอกเลียนแบบกันได้

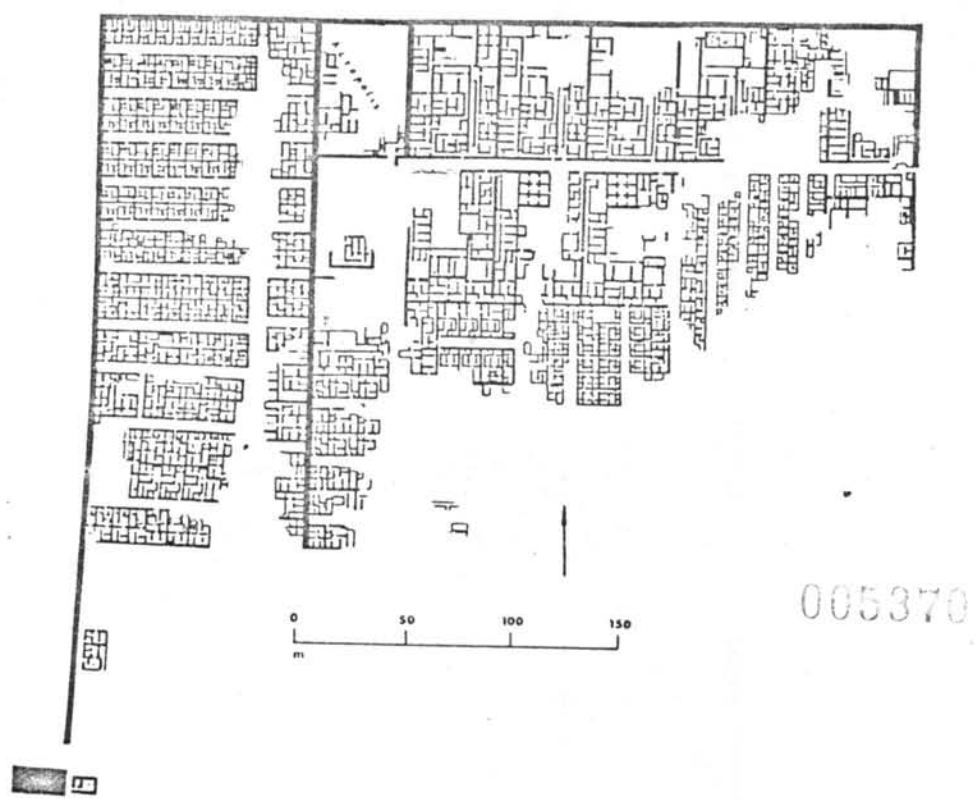
ความสำคัญของบทนี้อยู่ที่การลำดับลักษณะห้องแถวที่เกิดขึ้นมาแล้วตั้งแต่อดีตกาล ตามมูลเหตุหรือความจำเป็นที่แตกต่างกัน ทั้งที่เกิดขึ้นแล้วในต่างประเทศ และที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ทั้งนี้ ย่อมเป็นประโยชน์แก่การศึกษาสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์

ห้องแถวต่างประเทศในอดีต

อียิปต์ Egypt

พบว่าห้องแถวเริ่มปรากฏขึ้นในประเทศอียิปต์ที่เมือง Kahun เมืองซึ่งสร้างในราว 2670 ปีก่อนคริสตกาล เพื่อใช้ประโยชน์เป็นที่พักอาศัยของกรรมกรที่กำลังก่อสร้างปิรามิดที่ชื่อว่า Illahun ของกษัตริย์ Usertesen ที่ 2¹

¹H.Dickson Mckenna, op.cid., p. 12.

ภาพที่ 1 ที่พักอาศัยเมือง Kahun*

*Paul Lampl, Cities and planning in the ancient near east, 1st ed. (N.Y. : George Braziller, 1968), ill. 65.

กรรมกรเหล่านั้นเป็นข้าทาสถูกเกณฑ์บังคับให้สร้างปิรามิด— จึงถูกล้อมด้วยกำแพงกันไว้ไม่ให้หนีเล็ดลอดไปได้ ตัวอาคารถูกสร้างเป็นแถว ๆ เป็นเส้นตรงอย่างเป็นระเบียบ ทั้งนี้เพื่อความประหยัดและความสะดวกแก่การดูแลโดยผู้ควบคุมอย่างทั่วถึง แต่ละคูหาจึงสร้างให้อยู่ชิดติดกัน ทำให้เกิดความหนาแน่นขึ้นเมื่อเทียบกับพื้นที่โดยรอบ สรุปได้ว่าเป็นอาคารที่สร้างขึ้นมาให้มีความหนาแน่นสูงอย่างมีระเบียบ

กรีก Greece

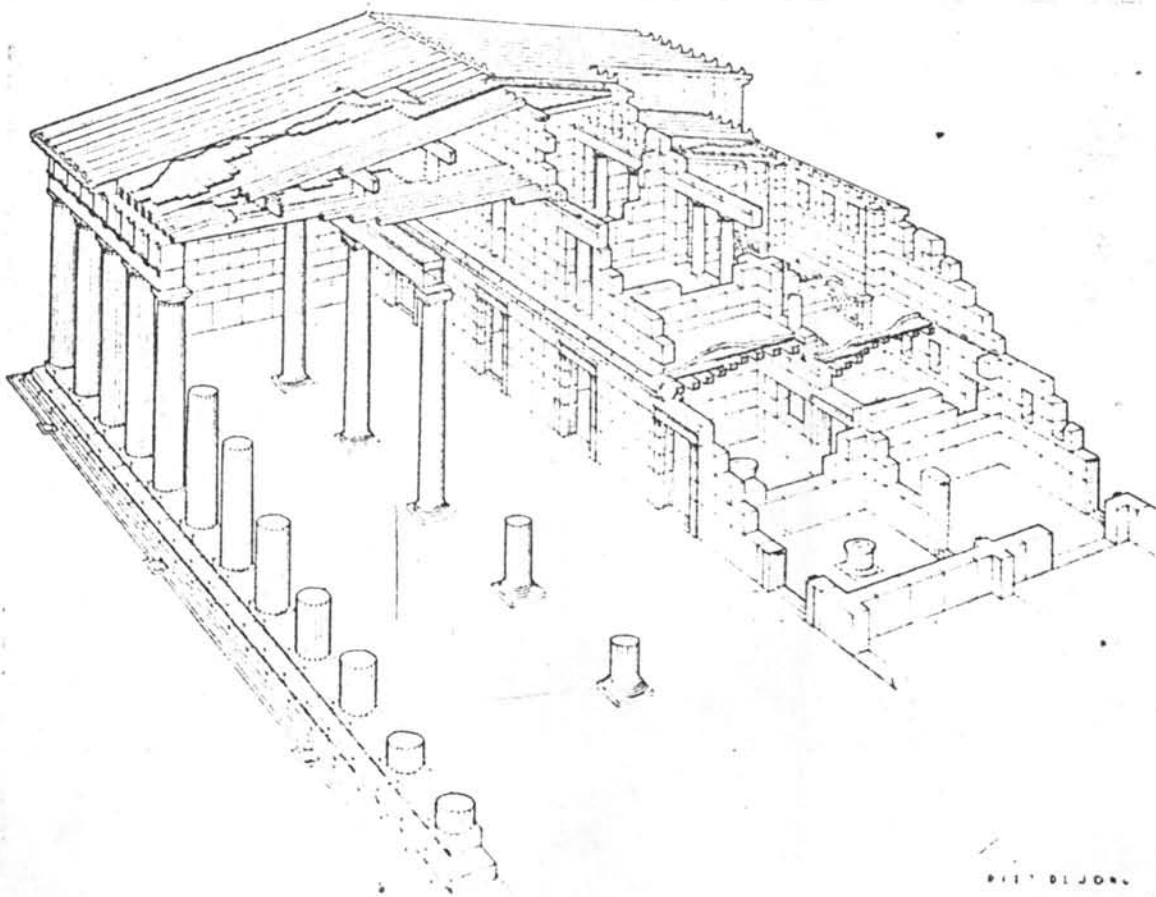
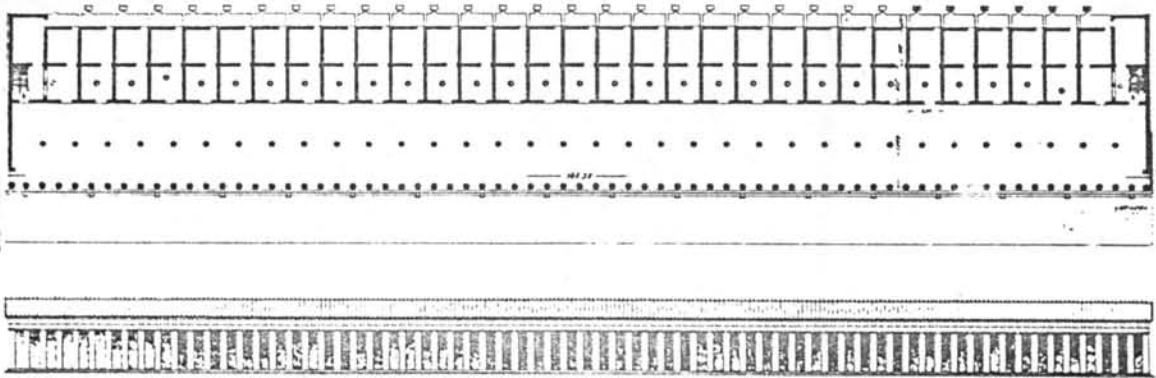
อาณาจักรกรีกมีความรุ่งเรืองต่อจากอียิปต์ ราว 400 B.C. ห้องแถวถูกสร้างขึ้นในอาณาจักรนี้ ซึ่งมีชื่อเรียกโดยเฉพาะว่า "stoa"

บริเวณที่สำคัญอันเป็นศูนย์กลางของชุมชนกรีกได้แก่ agora ซึ่งเป็นทั้งตลาด, ที่โล่ง (open space) ที่ซึ่งผู้คนจะมาชุมนุมกันเพื่อกิจการต่าง ๆ มีสิ่งก่อสร้างที่สำคัญได้แก่วิหารและรัฐสภา ซึ่งถูกสร้างขึ้นมารอบ ๆ agora รวมทั้ง stoa โดยมีมูลเหตุดังนี้

1. เพื่อเน้น agora ให้เกิดเป็นที่โล่งที่เว้นว่างอย่างจงใจ โดยใช้แถวของ stoa เป็นตัวเสริมการปิดล้อมให้ได้เป็นลักษณะรูปปิด
2. เพื่อเน้นตัวสถาปัตยกรรมที่สำคัญได้แก่วิหารและรัฐสภา โดยใช้แถวของ stoa ที่เป็นแนวยาวพุ่งขึ้นไปสุดที่ตั้งตัวอาคารนั้น
3. เพื่อสร้างความงามตามทัศนะของชาวกรีก เพื่อเป็นการให้เกียรติแก่ agora วิหาร และรัฐสภา ดังนั้นแถวของ stoa (ด้านหน้า) จึงเป็นแนวของระเบียบทางเดินที่มีเสาเรียงกันเป็นสาย (colonnade)
4. เพื่อไม่ให้แถวของ stoa เอง กลายเป็นฉากซึ่งไร้ประโยชน์ใช้สอย จึงได้เติมห้องเป็นแนวตามกันไป อันอาจใช้ประโยชน์ได้ต่าง ๆ นานา ไม่กำหนดตายตัว เช่น เป็นร้านค้า สำนักงาน ห้องเรียน¹ ฯลฯ

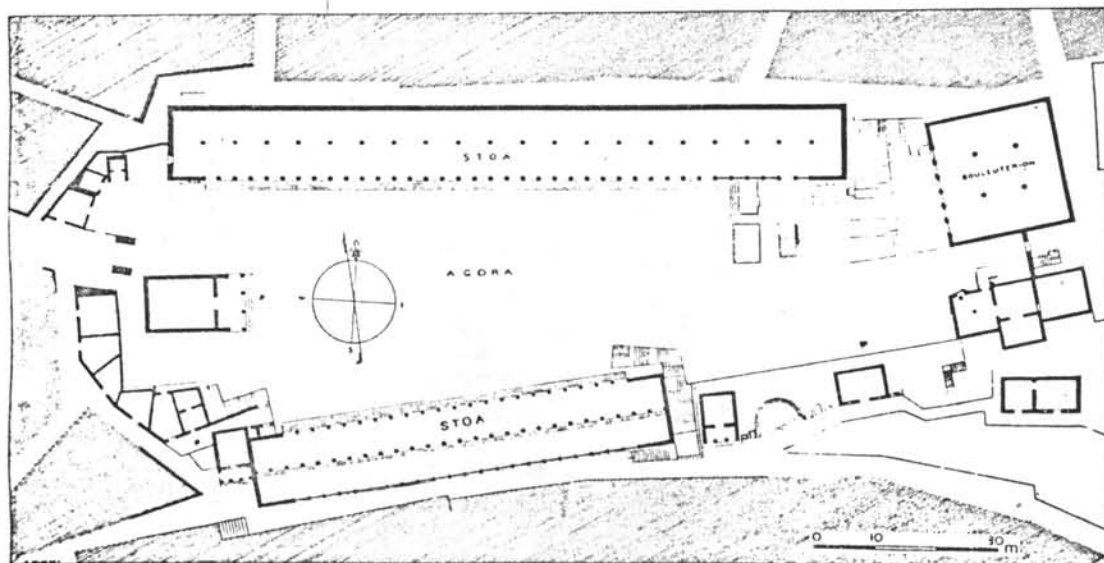
¹J.B.Ward-Perkins, Cities of ancient Greece and Italy, 1st ed., (New York : George Braziller, 1974), p 12.

ภาพที่ 2 แสดง แพลน รูปตั้ง รูปตัด "stoa"*

*Robert L. Scranton, Greek architecture, 4th ed., (New York : George Braziller, 1972), ill. 82-83.

ทั้งนี้จะดูได้จากตัวอย่างของผังเมือง Assos

ภาพที่ 3 รูปผังเมือง Assos*

* J.B.Ward-Perkins, op.cid., ill. 19.

โรมัน Roman

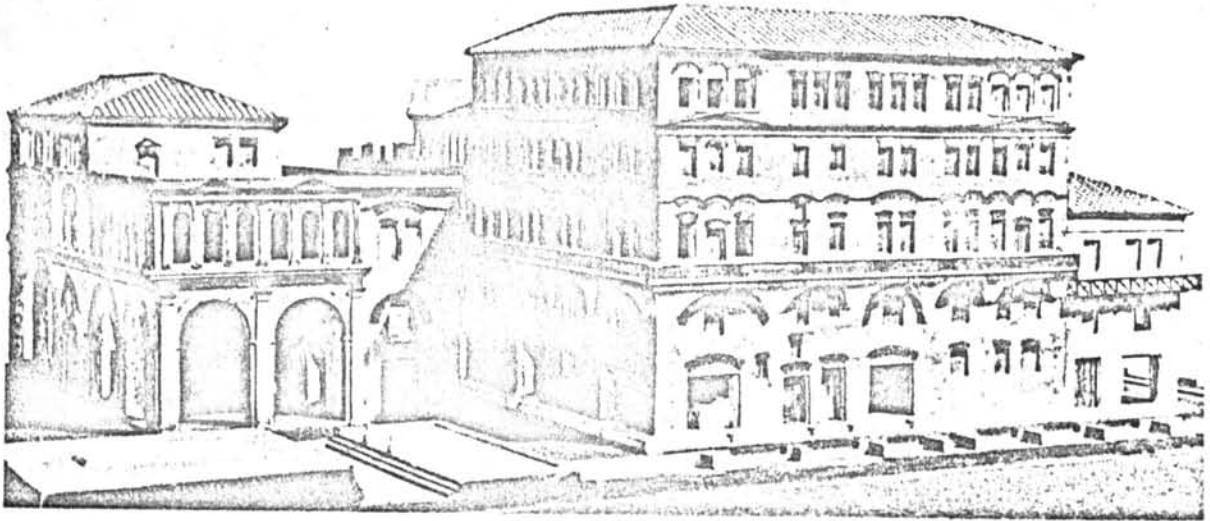
อาคารที่ดูเหมือนจะเป็นห้องแถว ในสมัยนี้ได้แก่อาคารจำพวก apartment blocks
สร้างขึ้นในราวคริสตวรรษที่ 2-3

ภาพที่ 4 รูปผังเมือง Ostia*

อาคารประเภทนี้ ชั้นล่างของอาคารเป็นร้านค้า ที่ทำงาน ส่วนชั้นบน ๆ ขึ้นไปเป็นที่พักอาศัย เป็นอาคารหลายชั้น ไม่มีลักษณะการใช้ colonnade อย่าง stoa ของกรีก เพราะชาวโรมันจะใช้ colonnade เฉพาะกับอาคารที่มีความสำคัญเช่น วิหาร เท่านั้น ส่วน apartment blocks อันเป็นที่ทำมาหากิน, พักอาศัยของชาวเมือง จะสร้างก่อด้วยอิฐเป็นสำคัญ แต่ลักษณะรวม ๆ ของอาคารเป็นลักษณะ block มากกว่าที่จะเป็นแถว

*ibid, ill. 50.

ภาพที่ 5 รูป apartment block ของโรมัน*

สรุป

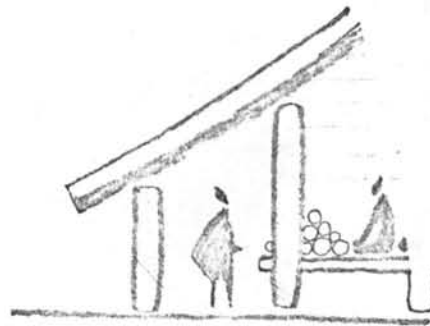
- ห้องแถวอีลิปต์ สร้างขึ้นอย่างประหยัด มีความหนาแน่นสูง เป็นระเบียบ เพื่อการดูแลควบคุมทาส
- ห้องแถวกรีก สร้างขึ้นเพื่อเป็นส่วนประกอบในผัง เพื่อเน้นความสำคัญของที่โล่งว่าง agora มีวิหารและรัฐสภาเป็นจุดสำคัญ และมีห้องแถวเป็นส่วนประกอบ มีประโยชน์ใช้สอยเบ็ดเตล็ด มีความงดงาม
- ห้องแถวโรมัน สร้างขึ้นเพื่อการใช้สอยในเมือง ระหว่างการค้าและการอยู่อาศัยปนวกกัน

*Frank E. Brown, Roman architecture, 4th ed., (N.Y. : George Braziller, 1971), ill. 79.

ห้องแถวไทยในอดีต

สมัยสุโขทัย

จากศิลาจารึกหลักที่ 1 ได้บรรยายสภาพของเมืองสุโขทัยส่วนหนึ่งไว้ว่า ... ด้านทิศเหนือ นั้นมีตลาดประสาธน์ เข้าใจว่าคำนี้มาจากคำว่า บารข่าของเปอร์เซีย คือ มีร้านค้าติดระเบียบทางเดิน ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าใหญ่ของสุโขทัยสมัยนั้น¹

ภาพที่ 6 แสดงร้านค้าติดระเบียบทางเดิน
(เขียนร่างจากจินตนาการ)

หลักฐานที่พาดพิงถึงลักษณะที่อาจจะเป็นห้องแถว มีเพียงเท่านั้น

สมัยอยุธยา

อยุธยาราว พ.ศ. 2173-2198 ตรงกับสมัยของพระเจ้าปราสาททอง มีการติดต่อกับชาวต่างชาติยุโรปแล้ว ได้แก่ ชาวอังกฤษ ฝรั่งเศส และวิลันดา (ฮอลันดาหรือ Dutch) เป็นต้น

จิตรกรชาววิลันดาได้เขียนภาพเมืองอยุธยาซึ่งมองจากเบื้องบน (bird's eye view) เห็นตลอดทั้งตัวเมืองไว้หลายภาพ มีลักษณะคล้าย ๆ กัน

¹อนุวิทย์ เจริญศุกกุล และคนอื่น ๆ, รายงานการศึกษา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถาปัตยกรรม, (กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2520), หน้า 4.

ภาพที่ 7 ทศนิยมภาพเกาะ รูปเมืองอยุธยา จากต้นฉบับ พ.ศ. 2179*

*สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, "อยุธยาจาก พ.ศ. 1893-2310", ข่าวสารสำนักผังเมือง, (กรกฎาคม 2508) : รูปในหน้าที่ 4.

จะสังเกตเห็นได้ว่า บริเวณใจกลางเกาะอยุธยา ถนนที่แล่นไประหว่างทิศเหนือและใต้ มีแถวอาคารขนานกันเป็นแนวยาวขนานไปกับถนนนั้น มีลักษณะเป็นอาคารห้องแถว

นอกจากหลักฐานที่เป็นรูปแล้ว ยังมีหลักฐานอื่น ซึ่งอ้างถึงบันทึกของฝรั่ง (หมอแกมพ์เฟอร์) ซึ่งกล่าวถึงห้องแถว สมัยอยุธยาไว้ดังนี้

เป็นถนนที่คับคั่งไปด้วยประชาชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เฉพาะบ้านเรือน และสถานที่ประกอบการค้าของชาวต่างประเทศนั้น มีมากกว่า 100 หลัง หมอแกมพ์เฟอร์กล่าวว่าอาคารบ้านเรือนในบริเวณถนนทั้งสองสายนั้น มักจะสร้างขึ้นด้วยอิฐ หิน มีลักษณะรูปร่างคล้าย ๆ กัน ขนาดไม่ใหญ่โตอะไรนัก และมีสองชั้นด้วย เขากะประมาณความสูงอาคารบ้านเรือนสองชั้นในครั้งนั้นว่าสูงราว $2\frac{1}{2}$ ฟาทอม หรือประมาณ 15 ฟุต¹ [4.5 เมตร]

ถนนสายกลางซึ่งแล่นเหนือขึ้นไปยังพระราชวังนั้น มีผู้คนคับคั่งที่สุด แน่นชนิดไปด้วยร้านค้า ร้านช่างศิลป์และหัตถกรรมต่าง ๆ ... มีบ้านคนจีน ฮินดูสถานและมัวร์อยู่กว่าร้อยหลัง แต่กระนั้นก็สูงไม่เกินสองฟาทอมก็ง²

จากบันทึกยังทำให้ทราบว่า ผู้ใช้อาคารห้องแถวในไทยสมัยอยุธยานั้น ไม่ใช่คนไทยด้วยกันเอง อาจจะเป็นจีน ฮินดูสถาน หรือมัวร์ก็ได้ และคงไม่ใช่ฝรั่งชาวยุโรป

สมัยรัตนโกสินทร์

จากหนังสือพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 5) ทรงนิพนธ์โดยสมเด็จพระยาตำราญราชานุภาพ มีใจความตอนหนึ่งว่า

¹ ธรรม รัตนชาติ, เมืองไทยในทัศนะของฝรั่ง, [ม.ป.ท., ม.ป.ป.] : หน้า 164-165.

² น. ๗ ปากน้ำ, ศิลปกรรมแห่งอาณาจักรศรีอยุธยา, [ม.ป.ท., ม.ป.ป.] : หน้า 160-161.

ประเทศสยามนี้เงินย้อมนิยมกันแต่ไรมารู้ว่าเป็นที่หาทรัพย์ได้ง่าย ทั้งรัฐบาลและชาวเมืองก็ไม่รังเกียจเงิน เพราะฉะนั้นพวกจีนชาวเมืองทางฝ่ายใต้ที่อึดคัดชดสนจึงมักพากันมาหากินในประเทศสยาม ที่มาหาทรัพย์สินพอแก่อึดคัดได้แล้วกลับไปก็มี บางคนมาได้รับความสุขสบายเกินความคาดหมาย เลยทิ้งเมืองเงินมาตั้งภูมิลำเนาเป็นชาวสยาม¹

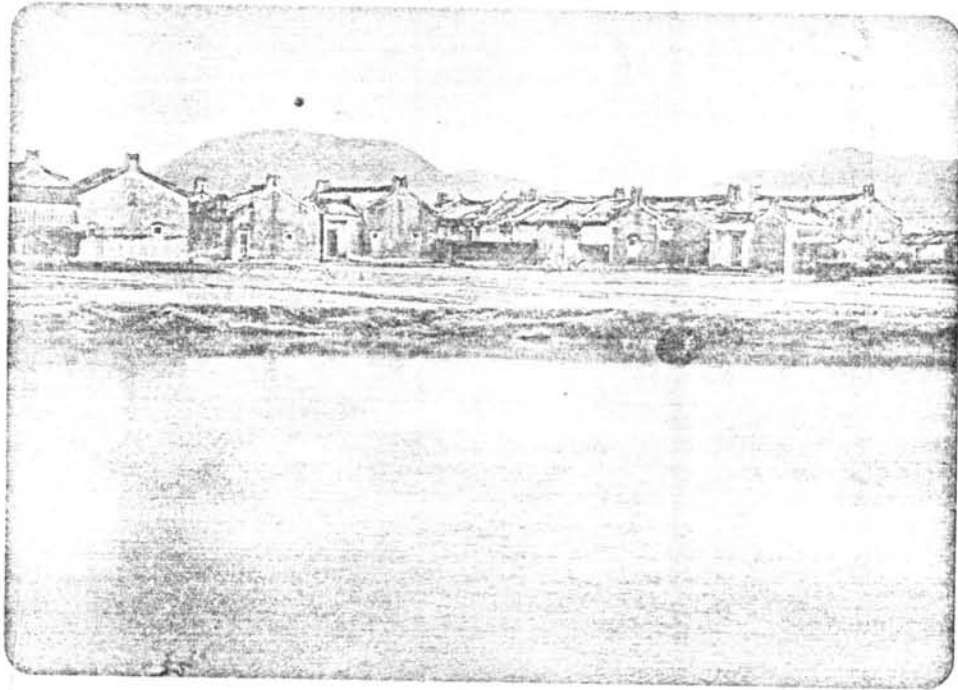
จะเห็นได้ว่าชาวจีนอพยพนั้น ส่วนใหญ่เข้ามาในลักษณะของคนที่ยากจน จึงต้องรวบรวมอยู่เป็นกลุ่มก้อน คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามลักษณะของชนกลุ่มน้อยที่จะต้องดิ้นรนปกป้องตัวเอง เมื่อมีโอกาสและสะสมเงินทองได้เพียงพอแล้ว จึงตั้งตัวทำการค้าเป็นหลักเป็นฐาน แต่ก็คงอยู่รวม ๆ กันต่อไปด้วยความเคยชินในเหยื่อโยที่เคยมีอยู่ระหว่างกัน

ตำแหน่งที่จะประกอบการค้าได้ผลดี ก็คงไม่พ้นบริเวณตลาดหรือบริเวณที่มีชุมนุมชนหนาแน่น และการไปมาหาสู่กันในระหว่างชุมชนแต่เดิมได้อาศัยคูคลองลำน้ำเป็นหลัก แล้วค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นแนวถนนและทางเดิน

การปลูกสร้างอาคารอันเป็นสิ่งแสดงความเป็นตัวของตัวเอง จึงประกอบด้วยความต้องการ (programme) ดังนี้

1. ต้องอยู่ใกล้แหล่งชุมนุมชน เพราะความหนาแน่นของชุมชนย่อมเป็นประโยชน์ต่อธุรกิจการค้า ฉะนั้นแม้ว่าที่ดินที่ใกล้แหล่งชุมนุมจะมีราคาแพงกว่าที่ดินรอบนอกก็ตาม แต่ก็ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้
2. เพื่อความสะดวกและประหยัด จึงต้องเป็นอาคารที่ใช้ประโยชน์ได้ทั้งค้าขายและอยู่อาศัย
3. เพื่อความอบอุ่นในหมู่สังคมนั้นด้วยกัน จึงควรสร้างอยู่ติด ๆ กัน และเพราะความยากจนหรือความประหยัดก็ตามที จึงเป็นผลให้เกิดการใช้ผนังร่วมขึ้นมา
4. เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ภูมิลำเนาเดิม จึงปรากฏลักษณะอาคารเป็นศิลปะแบบอย่างของจีนภาคใต้

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5,

ภาพที่ 8 | ลักษณะอาคารแบบจีนใต้ ในมณฑลกว๋างตุ้ง ตำบลแต้จิว
ภาพนี้ได้รับความอนุเคราะห์จาก คุณโกศล คล่องเวสสะ

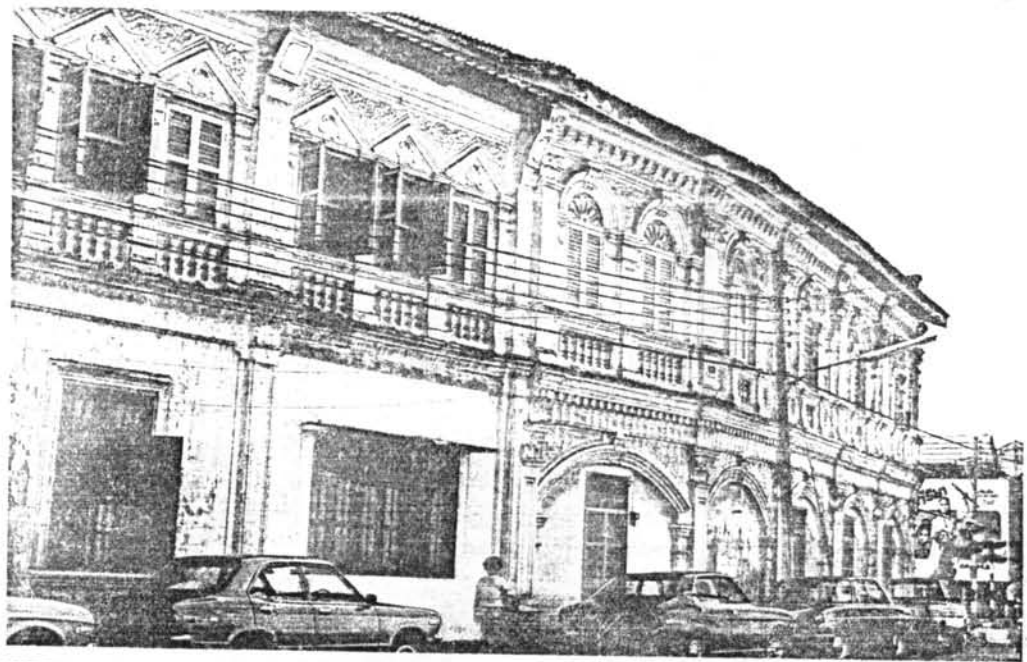
อนึ่ง ตึกแถวที่สร้างขึ้นในรัชกาลที่ 4 นั้น มีบันทึกซึ่งแสดงว่าได้รับอิทธิพลมาจากสิงคโปร์
แท้จริงแล้ว สิงคโปร์ก็ได้อิทธิพลจากจีนใต้เช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ในรัชกาลที่ 4 นั้นเอง ไทยได้มีการติดต่อกับชาติตะวันตกอย่างจริงจัง
มากขึ้นพร้อมทั้งลดความสัมพันธ์กับจีนลง ซึ่งเป็นผลให้ลายประดับ (ornaments) แบบตะวันตก
เช่น ลายหัวเสา ลายปูนปั้นโค้งเหนือหน้าต่างประตู เป็นต้น ถูกถ่ายทอดปะปนเข้ามาในลักษณะ
ของห้องแถวแบบจีนเดิม

¹"ประชุมพงศาวดาร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ภาคที่ 25", ตำนานวัดอุสสถานต่าง ๆ ซึ่ง
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้าง, รวมพิมพ์ติดต่อกันชุด ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ:
กรมศิลปากร, 2507), หน้า 422-423.

ภาพที่ 9 แสดงลายประดับแบบตะวันตกในท้องแถวพระนคร

ภาพที่ 10 แสดงลายประดับแบบตะวันตกในท้องแถวจังหวัดภูเก็ต

การแบ่งยุคทองแถว สมัยรัตนโกสินทร์

ในที่นี้จะแบ่งตามระยะเวลาที่ทองแถวถูกสร้างขึ้นในพื้นที่รอบนอกตัวเมืองออกไป
เมื่อการเป็นเมือง (urbanization) ทำให้ขนาดเมืองกรุงเทพฯ ต้องเติบโตใหญ่ขึ้น

กรุงเทพฯ สร้างในปี พ.ศ. 2325 เสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2328 ใช้เวลาประมาณ 3 ปี
มีเนื้อที่เมือง (urbanized area) ในครั้งนั้น (รัชกาลที่ 1) 2,163 ไร่ จากนั้นมา กรุงเทพฯ
ได้ขยายตัวออกไปในเวลาต่อมาเป็นลำดับ*

1. ยุคที่หนึ่ง ระหว่าง พ.ศ. 2405-2439 (รัชกาลที่ 4-5)

ได้แก่ทองแถวริมถนนเจริญกรุงตอนใน ถนนบำรุงเมือง และบริเวณตลาดน้อย เป็นต้น
ยุคนี้ถือได้ว่าเป็นยุคแรกของทองแถวที่สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์

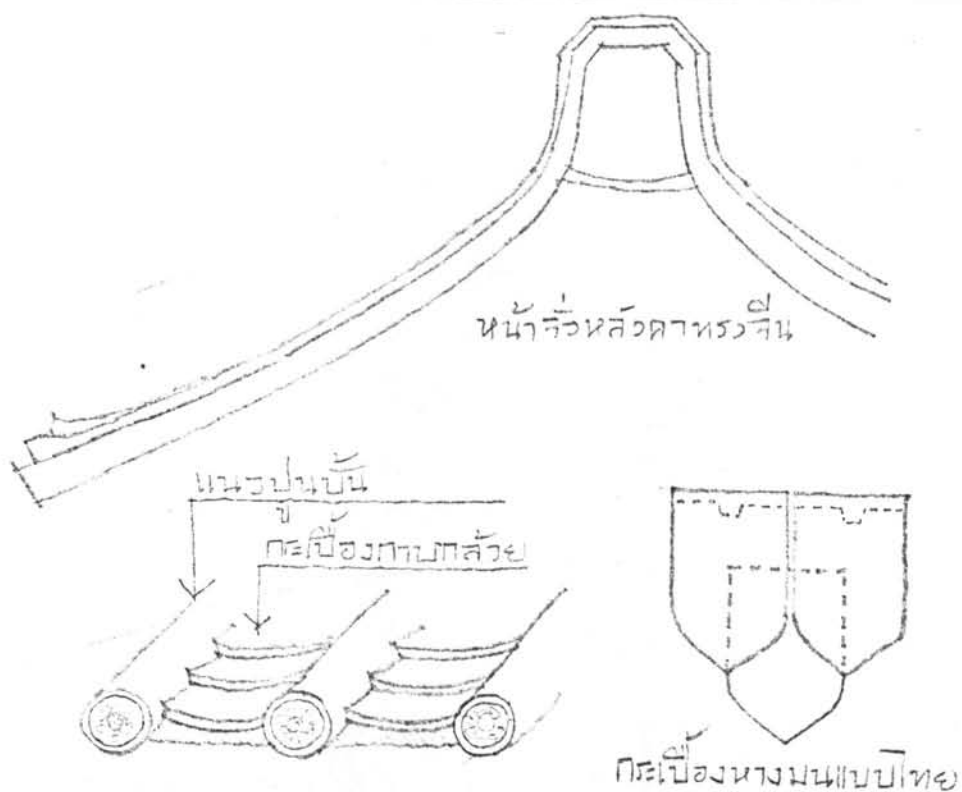
การก่อสร้าง

- ชั้น อาคารที่สร้างมีทั้งชั้นเดียว ชั้นครึ่ง และสองชั้น
- วัสดุ ใช้อิฐ (อิฐก้อนโตแบบจีน) ฉาบปูนเป็นกำแพงและผนังด้านข้างกัน
ระหว่างคูหาอาคาร
ใช้ไม้เป็นคาน ตง พื้น เป็นบานกรอบวงกบประตู หน้าต่าง รวมทั้ง
เป็นโครงสร้างหลังคา
ใช้กระเบื้องดินเผา เป็นวัสดุหลังคา มีทั้งกระเบื้องแบบจีน เป็น
กระเบื้องกาบกล้วยแต่งแนวด้วยปูนปั้น และกระเบื้องหางมนแบบไทย
ใช้เหล็กเส้นและแผ่นสังกะสีเพื่อเสริมช่องเปิดต่าง ๆ
- โครงสร้าง ส่วนใหญ่เป็นโครงสร้างคานไม้พาดระหว่างกำแพงรับน้ำหนัก บ้างใช้
เสาไม้ แล้วก่ออิฐฉาบปูนปิดเป็นส่วนหนึ่งในกำแพงรับน้ำหนักกันระหว่าง
คูหา

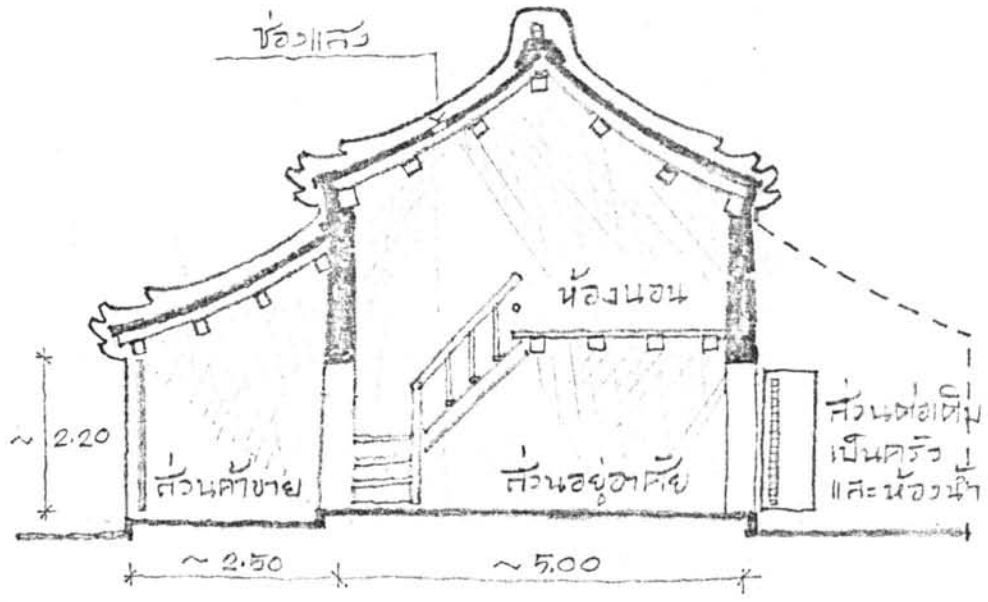
*ดูประกอบภาคผนวก ข

ลักษณะ

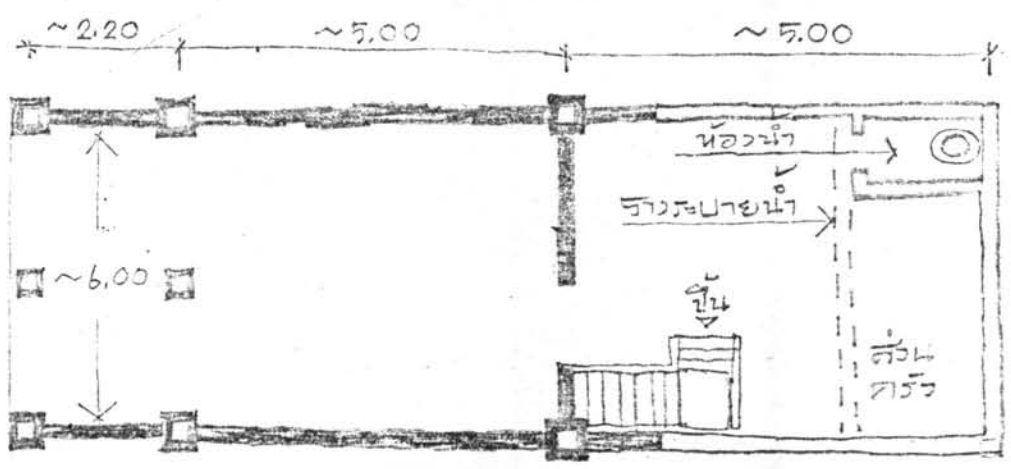
- รูปทรง หลังคาทั่วไปเป็นทรงจั่ว สำหรับห้องแถวบ้านเมืองเป็นทรงปั้นหยาลัดส่วนและรูปทรงของตัวอาคารได้รับอิทธิพลจากจีนอย่างเห็นได้ชัด ลักษณะหนักแน่น (massive)
การเจาะทำช่องเปิด มีขนาดและตำแหน่งที่อิสระ (นอกจากห้องแถวบ้านเมือง ซึ่งทางการสร้างขึ้นให้เป็นระเบียบ)
ไม่นิยมทำกันสาด
- ลายประดับ มีการใช้ลายประดับในตัวอาคารน้อยมาก นอกจากลายประดับแบบจีนที่บริเวณจั่วหลังคา และเชิงชายเท่านั้น

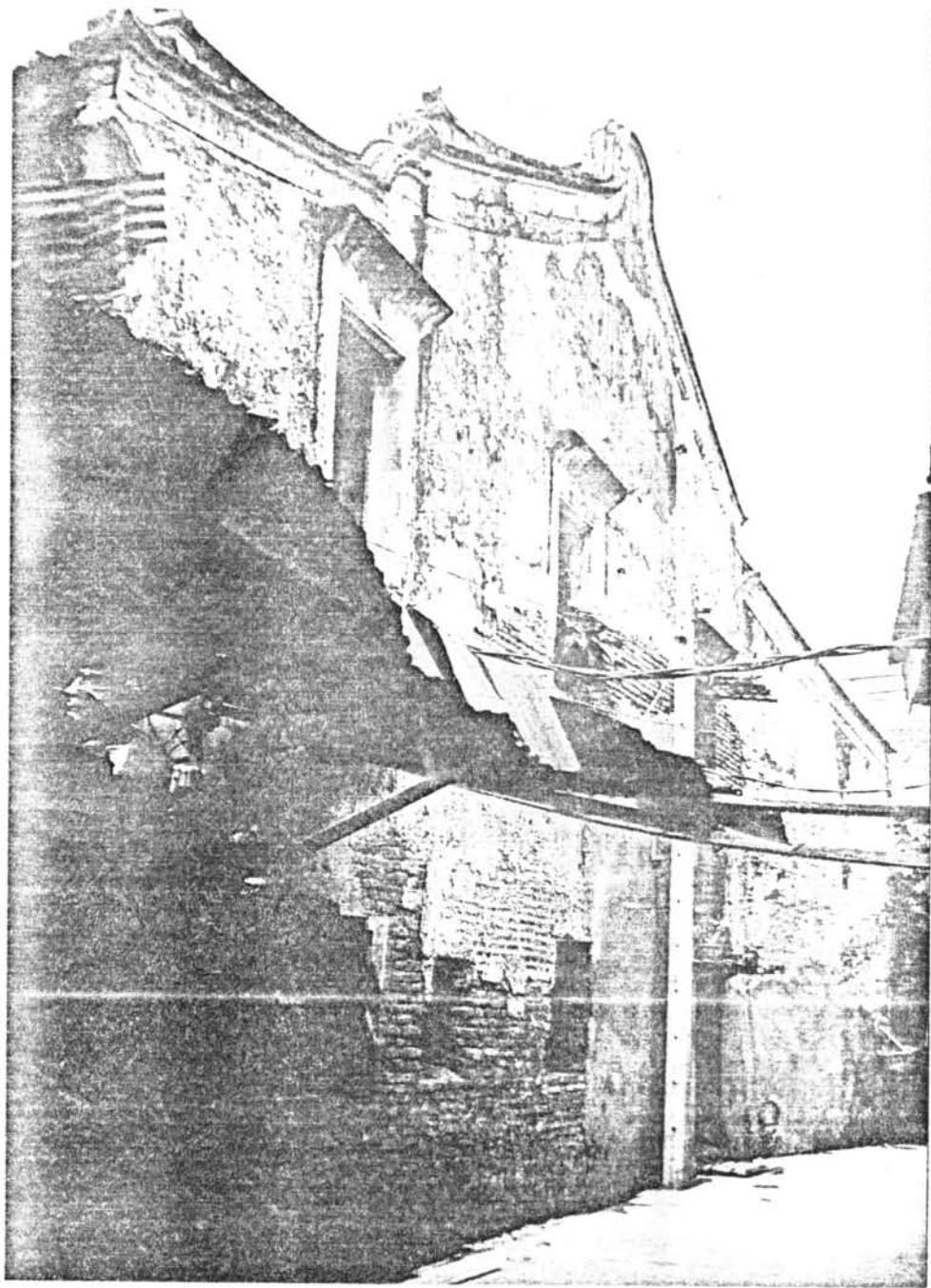

รูปตัดห้องแถวตลาคาน้อย

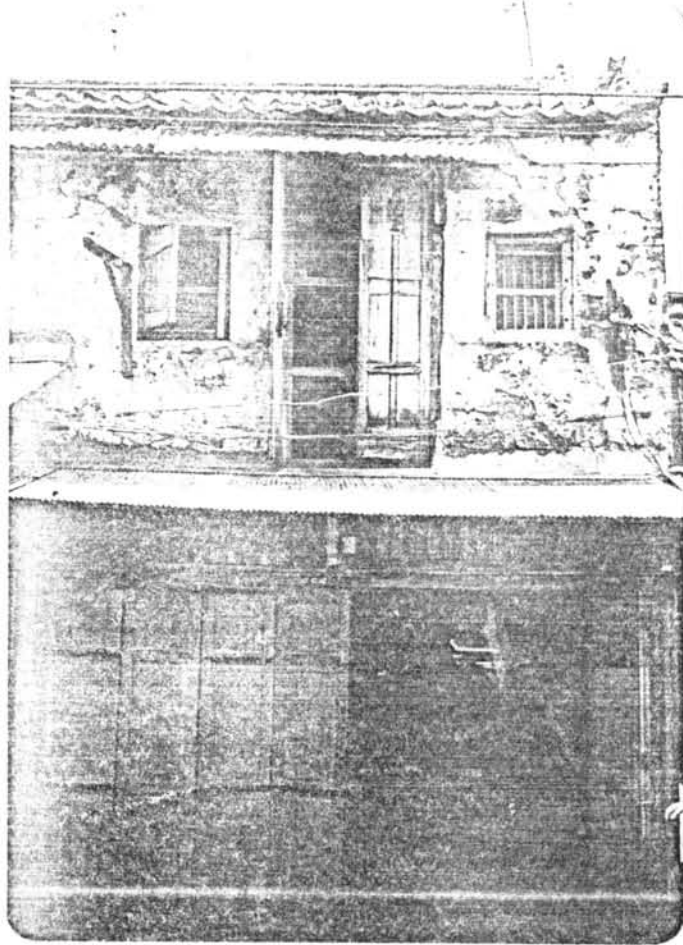
แปลน ห้องแถวถนนเฟื่องนคร

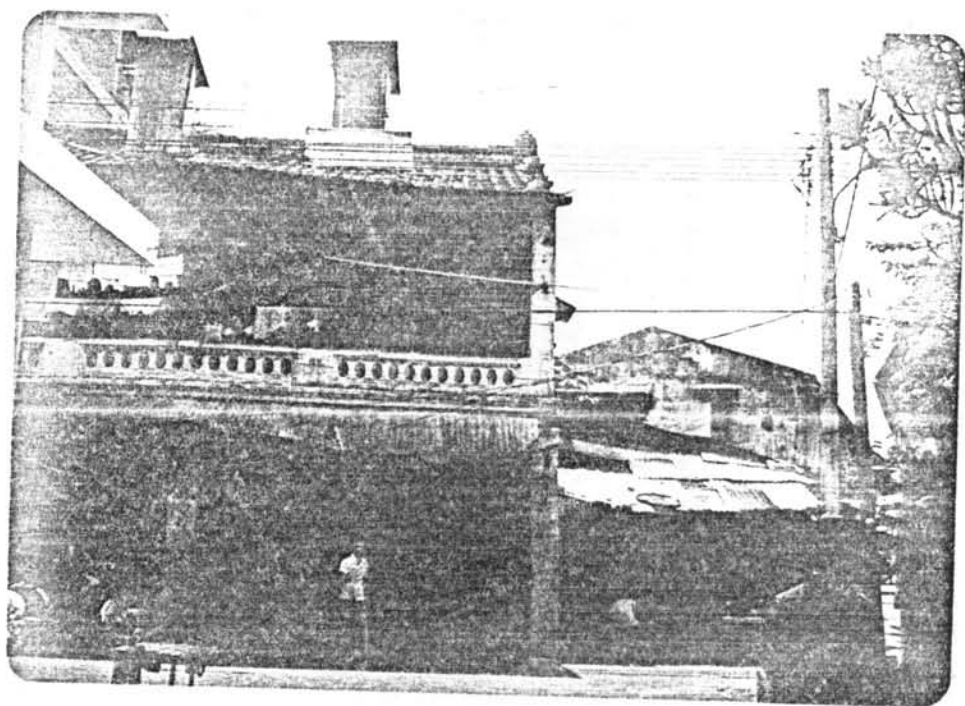
ภาพที่ 11

รูปห้องแถวตลาดน้อย

ภาพที่ 12

รูปห้องแถวตลาดน้อย

ภาพที่ 13 | รูปห้องแถวตลาดน้อย

ภาพที่ 14 | รูปห้องแถวถนนบำรุงเมือง

2. ยุคที่สอง ระหว่าง พ.ศ. 2439-2443 (รัชกาลที่ 5)

ได้แก่ห้องแถวริมถนนเจริญกรุงตอนกลาง (ใกล้คลองผดุงกรุงเกษม)

ถนนเยาวราช และย่านถนนพระสุเมรุ (ย่านบางลำภู) เป็นต้น

ยุคที่สอง สังก่อได้จากอิทธิพลของศิลปวิทยาการตะวันตก เริ่มเข้าไปแทนที่

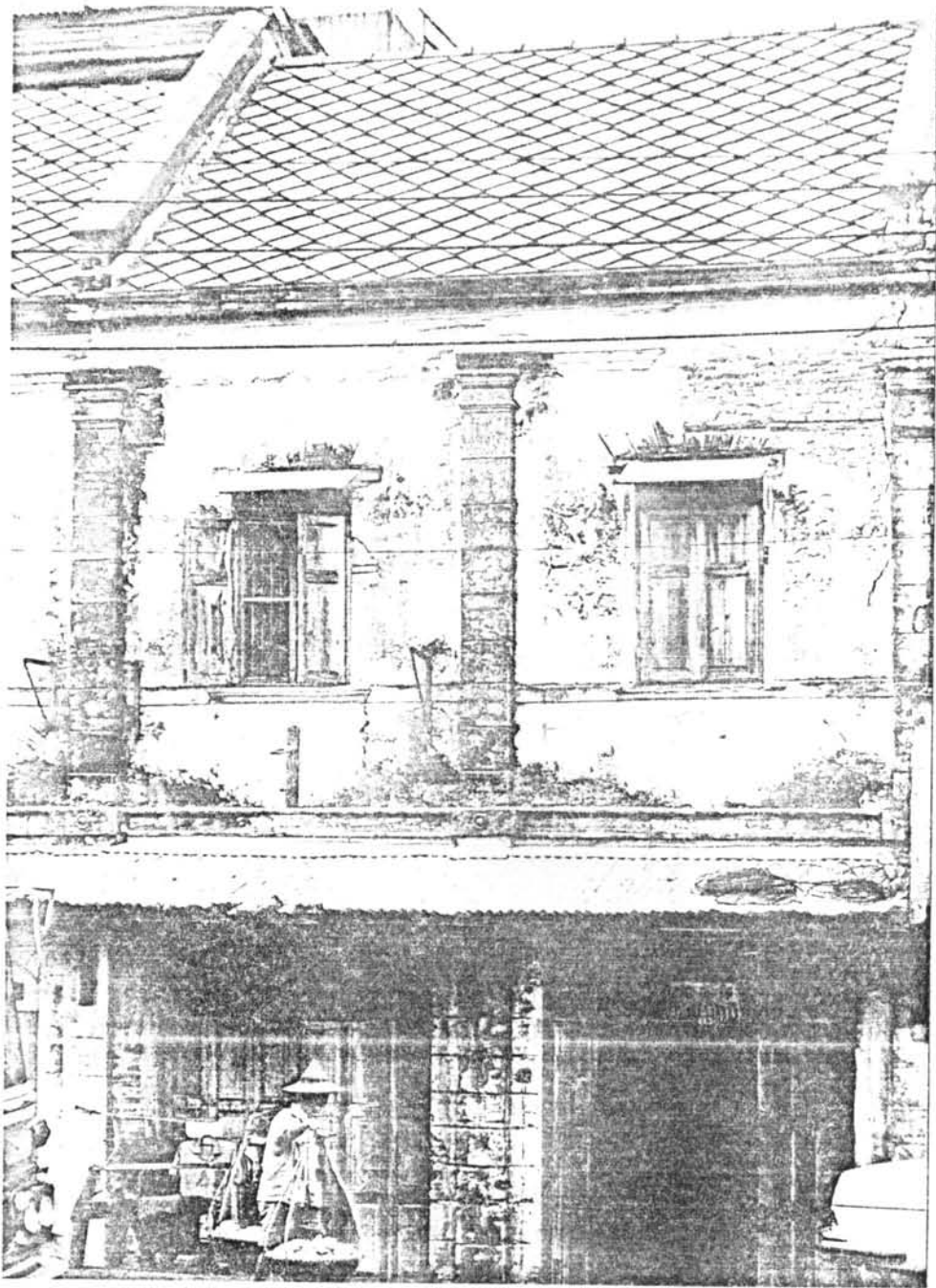
ลักษณะแบบจีนซึ่งค่อย ๆ น้อยลงไป

การก่อสร้าง

- ชั้น อาคารส่วนใหญ่สร้างเป็นอาคารสองชั้น
- วัสดุ วัสดุก่อสร้างส่วนใหญ่ยังคงใช้ตาม เป็นชนิดเดียวกับในยุคที่หนึ่ง แต่มีการเปลี่ยนวัสดุกระเบื้องหลังคา เป็นกระเบื้องซีเมนต์รูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด
- โครงสร้าง ส่วนใหญ่เป็นโครงสร้างเสาพาดคาน ยังคงนิยมการก่ออิฐฉาบปูน ปิดเสาไม้ คานไม้ แต่ทำได้แข็งแรงเรียบร้อยกว่ายุคแรก คงเป็น เพราะมีความชำนาญมากขึ้น

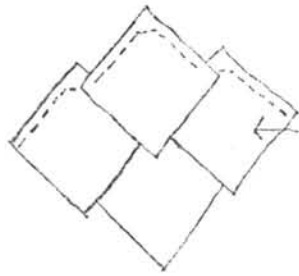
ลักษณะ

- รูปทรง ทรงหลังคามีทั้งหลังคาจั่วและหลังคาทรงปั้นหย้า ขนาด รูปทรงอาคารโดยทั่วไป ใหญ่โตกว่า ดูเพรียวกว่า เมื่อเทียบกับรูปทรงในยุคแรก รูปทรงและลักษณะแบบจีนลดน้อยลง มีการเจาะช่องระบายอากาศเหนือช่อหน้าต่างในบางแห่ง มีการทำกันสาดด้วยแผ่นสังกะสี ทำเป็นสองระดับชั้น ๆ ลง ๆ แก่ความซ้ำซาก
- ลายประดับ ตามหัวเสา แนวคาน รอยบรรจบเสาและคาน ตามผนังเหนือช่อหน้าต่าง ฯลฯ มีการประดับด้วยลายปูนปั้น หรือลวดลายแบบตะวันตก

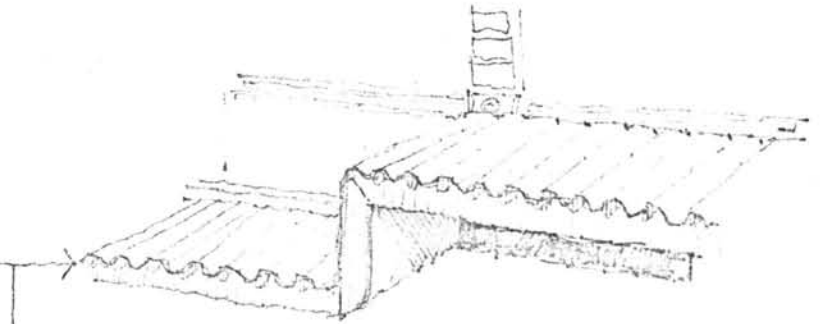
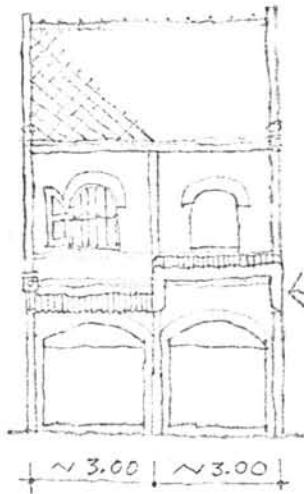

ภาพที่ 15

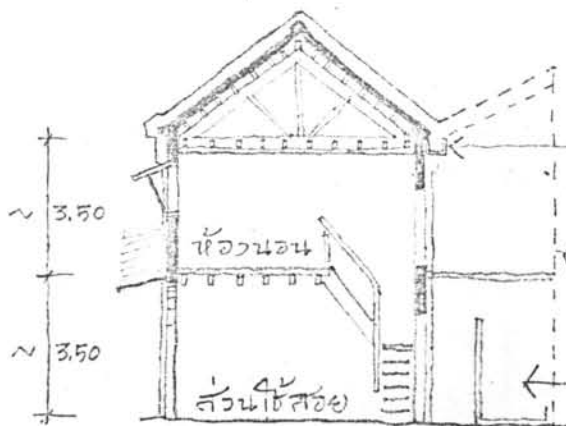
รูปห้องแถวริมคลองผดุงกรุงเกษม

การเขียนผังมณฑลรูปข้างบนตามข้อนี้

แนวถนนลาดลงทางซ้าย หลังคาแบบมุงสังกะสี ติงกัน

ราวตากผ้าข้างบน

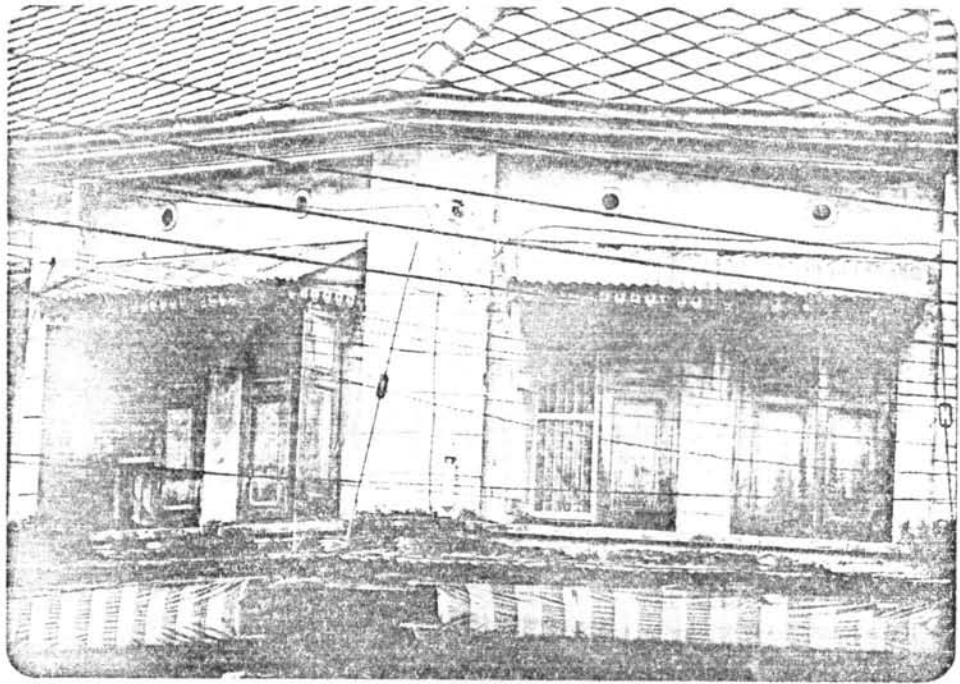
ลิ้นชักตู้เสื้อผ้า

ลิ้นชักครัวและห้องน้ำ

~ 6.00 | ~ 2.50

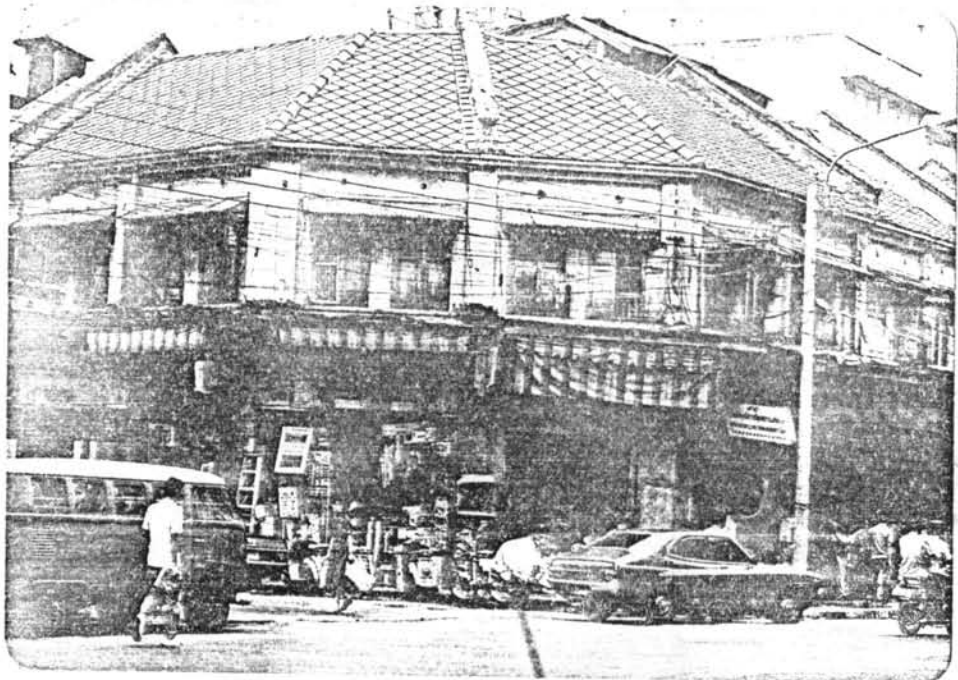
รูปตัดหน้าของบ้านที่แสดงด้วยรูปนี้

ภาพที่ 16

รูปห้องแถวเขาวราช

3. ยุคที่สาม ระหว่าง พ.ศ. 2443-2479 (รัชกาลที่ 5-8)

ได้แก่ห้องแถวริมถนนเจริญกรุงตอนนอก (ถนนตก) ย่านถนนอรุณอมรินทร์ ถนนอิสรภาพ (ฝั่งธนบุรี) ย่านถนนสี่พระยา สุรวงศ์ สีลม เป็นต้น ยุคที่สาม เป็นการพัฒนาที่ต่อเนื่องจากยุคที่สอง ลักษณะทั่วไปไม่แตกต่างอย่างเด่นชัดจากยุคที่สอง มีการใช้วิทยาการและศิลปะตะวันตกที่ชัดเจนกว่ายุคที่สอง

การก่อสร้าง

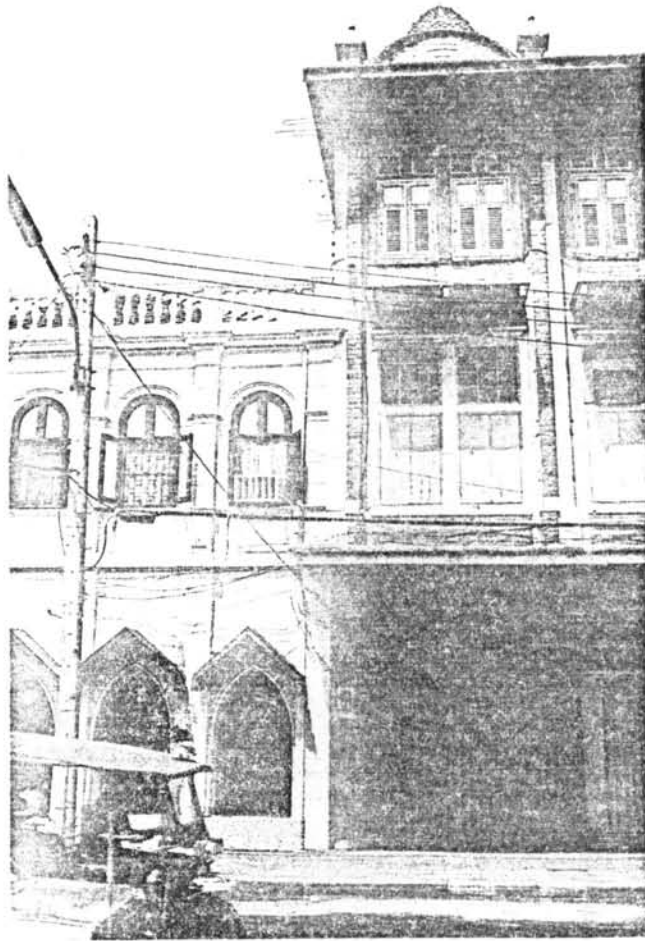
- ชั้น   ห้องแถวในยุคนี้สร้างกันทั้งสองชั้นและสามชั้น
- วัสดุ   นอกจากวัสดุที่ใช้กันในยุคที่ผ่านมาแล้ว มีการนำวัสดุที่เกิดจากวิทยาการสมัยใหม่มาใช้ ได้แก่ คอนกรีตเสริมเหล็ก และกระจก
- โครงสร้าง   โครงสร้างยังคงเป็นเสากับคาน แต่เป็นเสากับคานชนิดคอนกรีตเสริมเหล็ก แต่ขนาดของโครงสร้างใหญ่โตกว่าขนาดของโครงสร้างค.ส.ล. ที่ใช้กันในปัจจุบัน

ลักษณะ

- รูปทรง   ทรงหลังคาทั่วไปยังคงเป็นทรงปั้นหยา และหลังคาราบเป็นพื้น ค.ส.ล. มีการนำวัสดุ ค.ส.ล. มาทำส่วนยื่นต่าง ๆ ของอาคารได้แก่ระเบียงกันสาด บางแห่งได้ทำหลังคาด้วย ค.ส.ล. เป็นพื้นราบขึ้นใช้ประโยชน์ได้ มีการทำกระถางปลูกต้นไม้ประดับ
- ลายประดับ   การประดับลวดลายปูนปั้นเป็นแบบตะวันตก เห็นได้ชัดเจนกว่ายุคที่แล้ว เป็นลวดลายตามกันสาด ราวระเบียงทั่วไป

ภาพที่ 17 | ห้องแถวใกล้โรงภาพยนตร์นิวโอเดียน

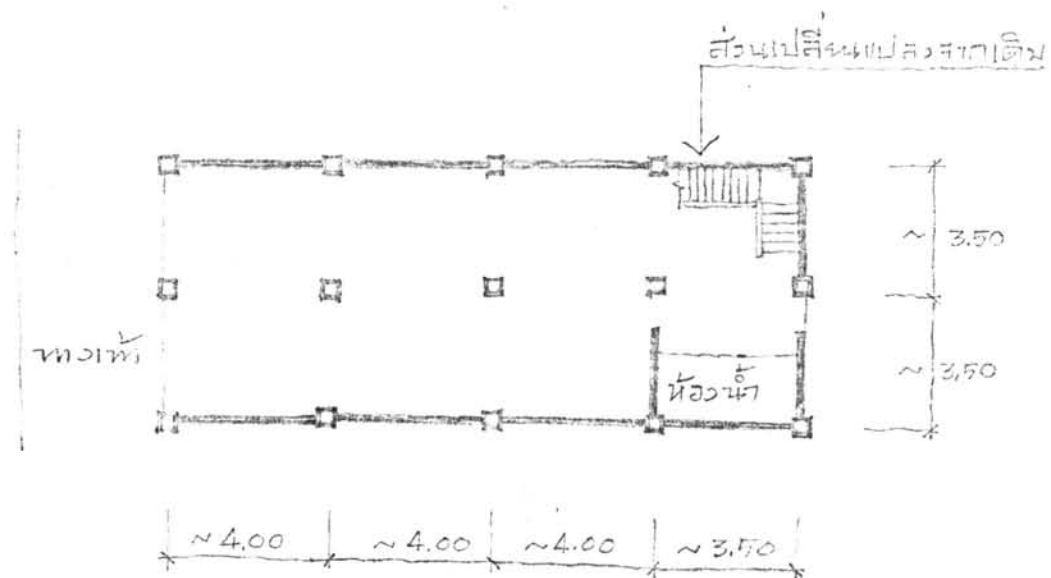
ภาพที่ 18 | ห้องแถวถนนเจริญกรุง
ใกล้ถนนสี่พระยา

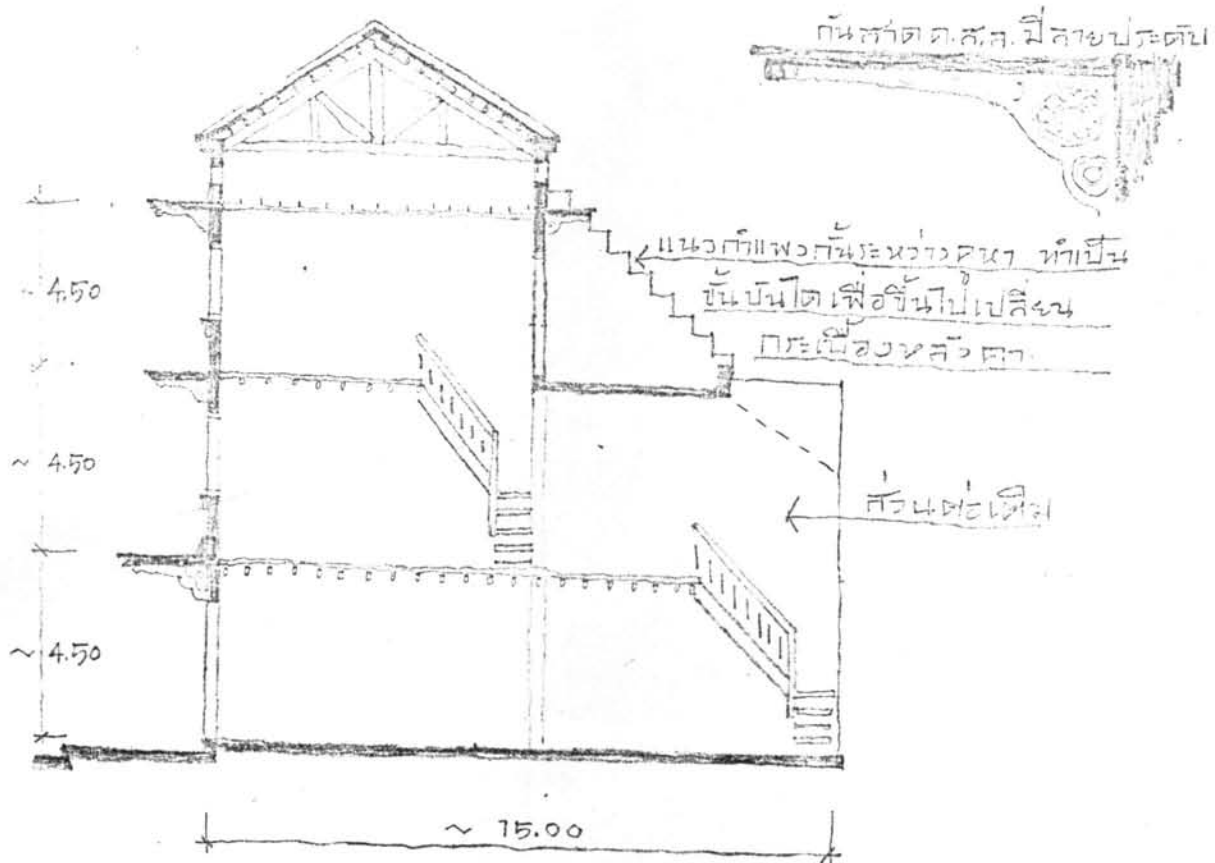
ภาพที่ 19

ห้องแถวถนนเจริญกรุง

โกศลกรมไปรษณีย์

แปลนแปลงรูปตัด ห้องแถว ย่านกรมวิจิตร

4. ยุคที่สี่ ระหว่าง พ.ศ. 2479-2496 (รัชกาลที่ 8 - ต้นรัชกาลที่ 9)

ได้แก่ห้องแถวริมถนนสุขุมวิท (ตอนต้น) ถนนพระราม 1 และถนนพระราม 4

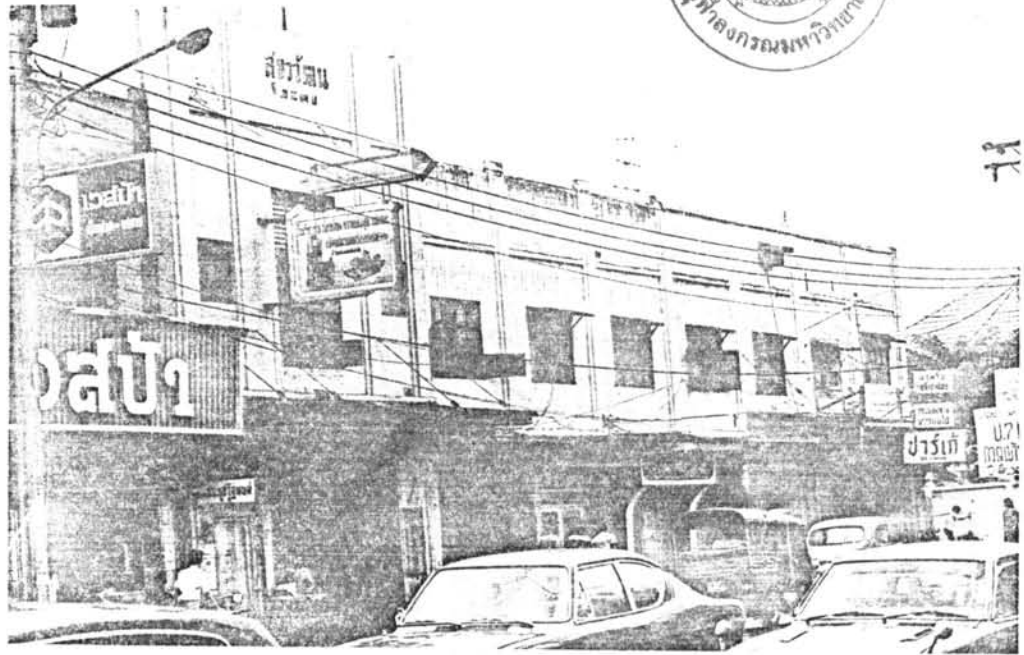
ยุคที่สี่ เป็นยุคต้นของห้องแถวแบบที่เห็นกันในปัจจุบันนี้ กล่าวคือมีลักษณะเฉพาะเป็น
ตัวของตัวเองมากขึ้น มีข้อสังเกตในยุคนี้อีกคือ ห้องแถวในยุคนี้นี้จะถูกกำหนดลักษณะ
โดย พ.ร.บ. ควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ. 2479

การก่อสร้าง

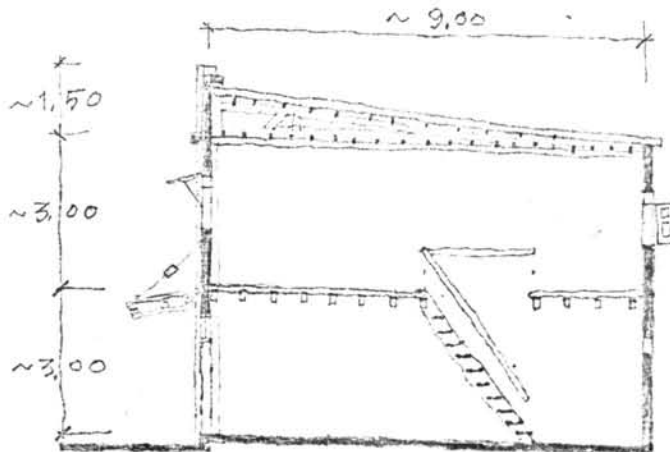
- ชั้น เนื่องจากอาคารส่วนใหญ่สร้างกระจายไปตามรอบนอกพระนคร
จึงมีจำนวนเพียงสองชั้นโดยทั่วไป
- วัสดุ ใช้คอนกรีตเสริมเหล็กและก่ออิฐฉาบปูนเป็นส่วนใหญ่ ไม้ เหล็ก
กระจก ใช้ตามส่วนหน้าต่าง ประตู ช่องแสง ฯลฯ
- โครงสร้าง คงเป็นโครงสร้างเสาพาดคานชนิด ค.ส.ล.

ลักษณะ

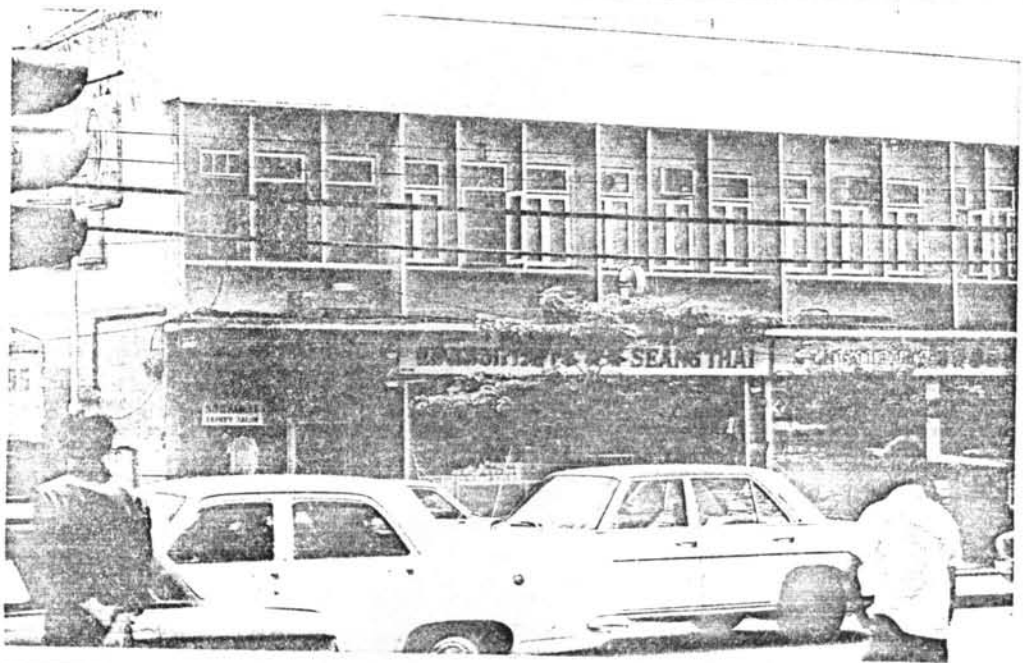
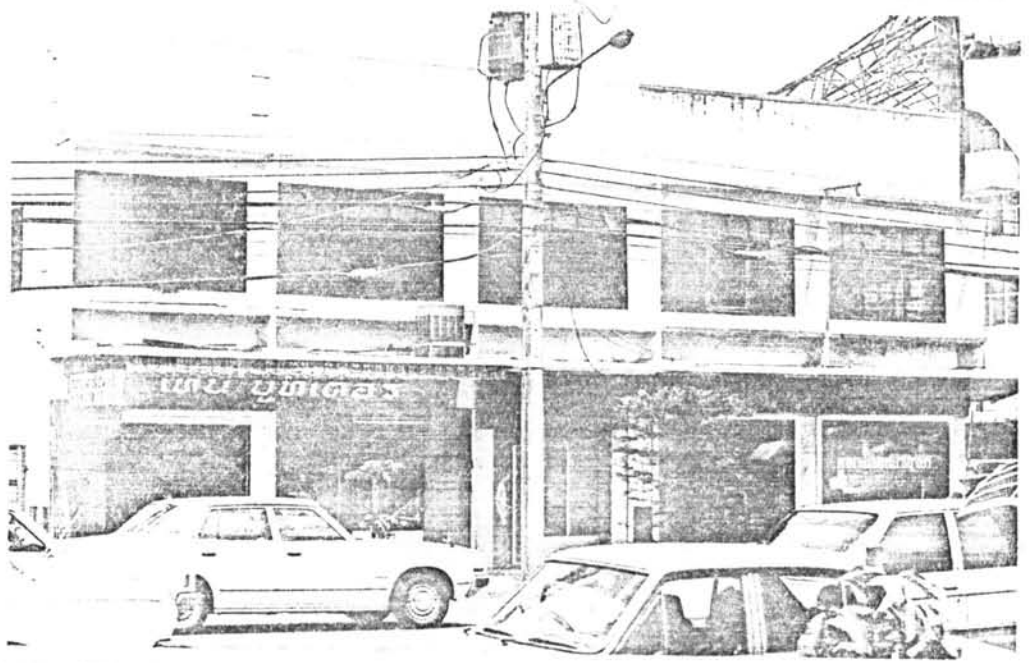
- รูปทรง ทรงหลังคาส่วนใหญ่ถูกปิดบังด้วยแนวก่ออิฐฉาบปูน
มีทั้งหลังคาทรงจั่วและทรงหมาแหงน โดยลาดไปลงด้านหลังอาคาร
แนวอาคารที่สร้างขึ้นพร้อมกันมักมีการออกแบบเน้นว่าเป็นชุดเดียวกัน
ส่วนยื่นชายคา กันสาด ซึ่งทำด้วย ค.ส.ล. ขนาดเริ่มบางลง และนำ
ไปใช้เป็นส่วนตกแต่งและใช้เป็นแผงกันแดดด้วย
- ลายประดับ ลายประดับต่าง ๆ ลดน้อย จนไม่ปรากฏเห็น น่าจะเป็นเพราะผล
จากการที่เศรษฐกิจตกต่ำในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา
เพราะลายประดับปูนปั้นทั้งหลายต้องใช้ช่างฝีมือทำให้ราคาต้นทุนสูงขึ้น

ภาพที่ 20 | ห้องแถวถนนพระราม 1 | โกลด์สทานยสเส

แปลนและรูปตัด
ห้องแถวถนนพระราม 1

ภาพที่ 21 | ห้องแถวถนนสุขุมวิทตอนต้น

ห้องแถวนอกพระนคร

ชาวจีนอพยพได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในสยามหลาย ๆ จังหวัด ปัจจุบันนี้ยังเหลือห้องแถวซึ่ง
เป็นรูปลักษณะอันเป็นอิทธิพลจากจีนได้ให้เห็นได้ในบางแห่ง เช่น จังหวัดสงขลา บริเวณถนนนครนอก-
นครใน จังหวัดจันทบุรี ถนนสุขาภิบาล 1

ตัวอย่างอาคารห้องแถวจังหวัดสงขลา¹ มีลักษณะใกล้เคียงกับห้องแถวยุคแรก ๆ ในสมัย
รัตนโกสินทร์ อายุอาคารอยู่ในราว 70 ปีขึ้นไป

การก่อสร้าง

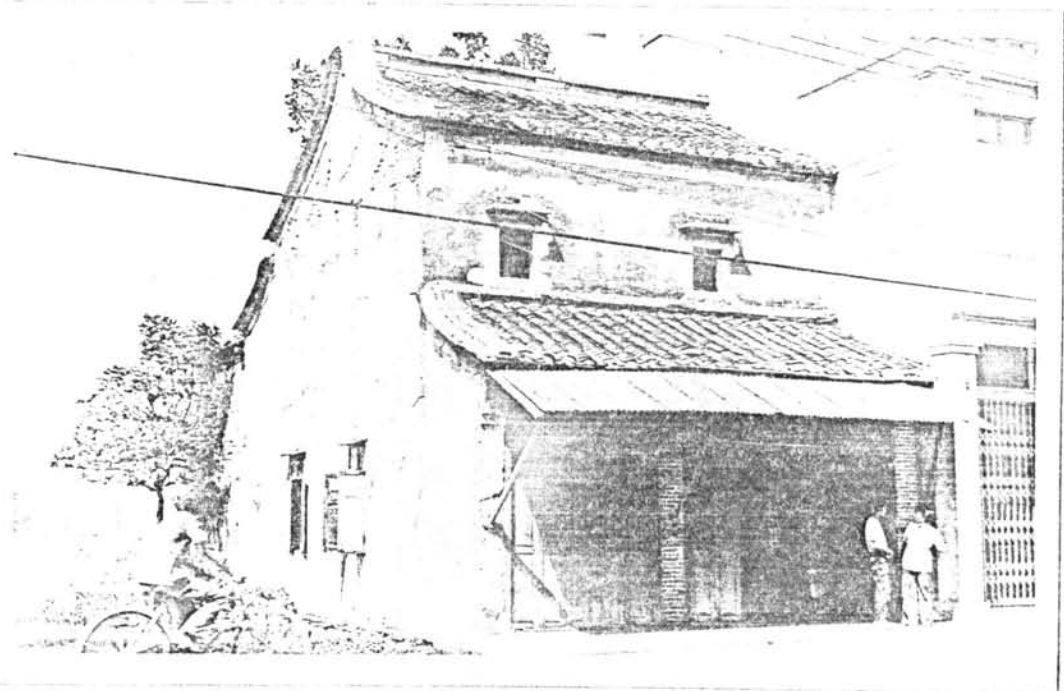
- ชั้น มีทั้งชั้นเดียวและสองชั้น
- วัสดุ ผนังก่ออิฐฉาบปูน พื้นปูกระเบื้องดินเผา โครงหลังคาเป็นไม้ มุงหลังคา
ด้วยกระเบื้องดินเผาแบบจีน กระเบื้องกาบกล้วยคว่ำและหางาย
- โครงสร้าง คานไม้พาดกำแพงรับน้ำหนัก

ลักษณะ

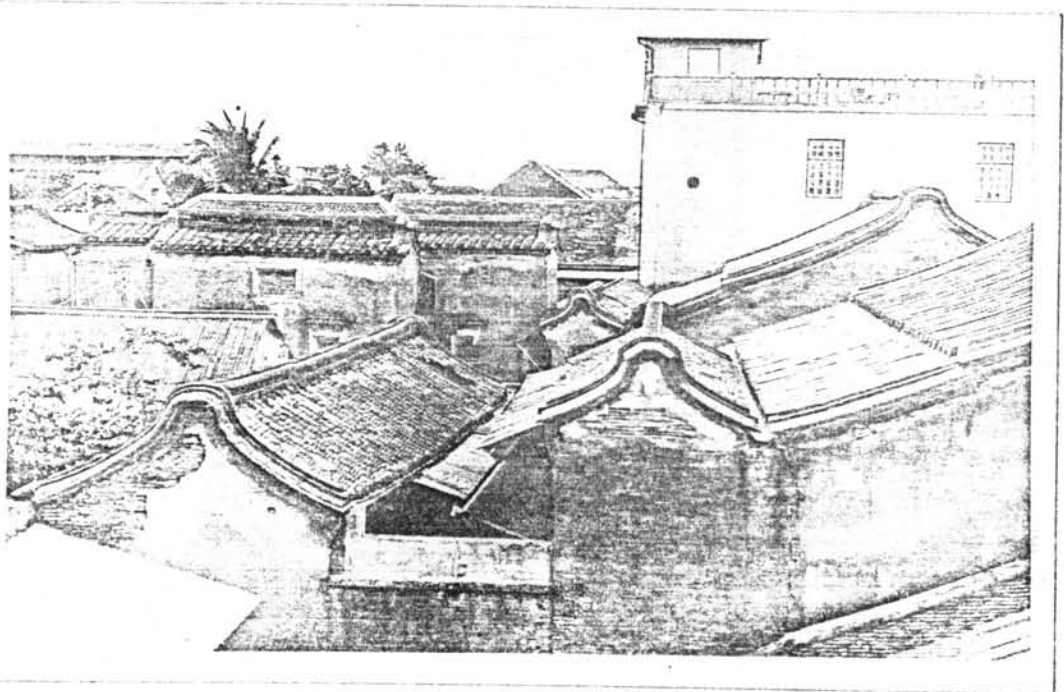
- รูปทรง หลังคาเป็นทรงจั่วแบบจีน
สัดส่วนอาคาร เป็นลักษณะที่ได้อิทธิพลแบบจีน ดูหนักแน่น (massive)
หน้าต่างเป็นช่องเปิด ทำด้วยไม้ขนาดเล็กแคบ ไม้นิยมทำกันสาม
- ลายประดับ มีลายประดับบ้าง ตามจั่วหลังคา สันหลังคา และเชิงชาย

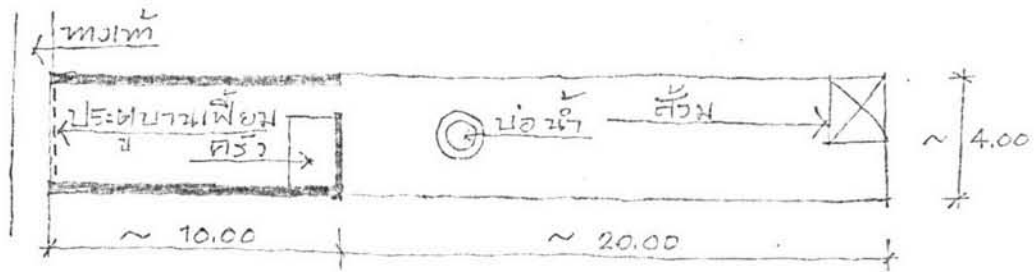
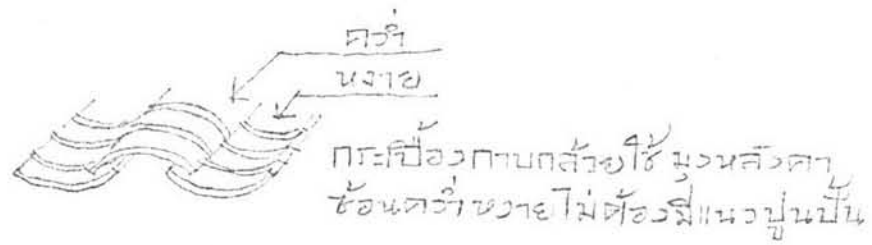
---

¹นิพนธ์ เมธินาพิทักษ์, "โครงการปรับปรุงบริเวณถนนนครนอก-นครใน จังหวัดสงขลา"
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาออกแบบชุมชนและผังเมือง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, 2518).

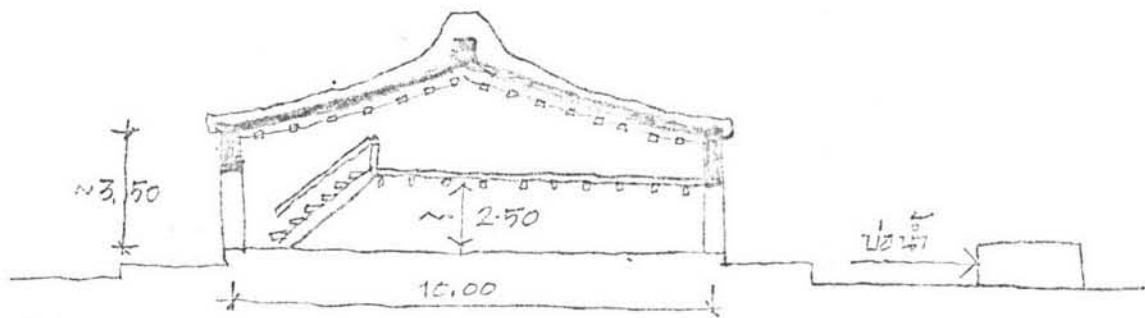

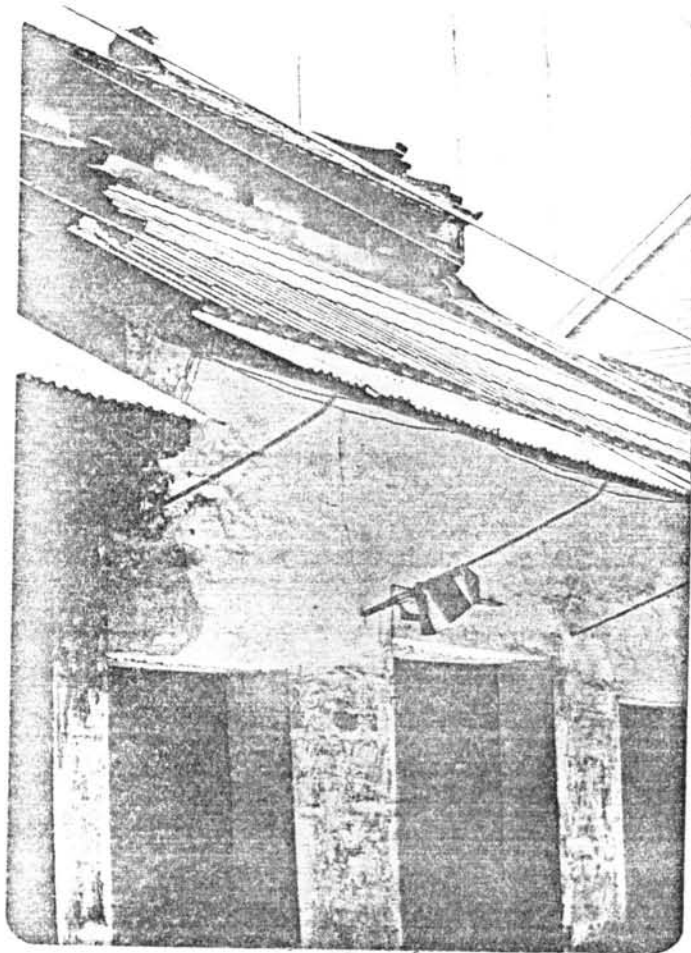
ภาพที่ 22 | ห้างแถวบริเวณถนนนครนอก-นครใน จังหวัดสงขลา

แปลนแปลรูปตัด หัวยางานนทรนอก-นครินทร์ จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 23 } ห้องแถวถนนสุขาภิบาล 1 จังหวัดจันทบุรี

ข้อสังเกตจากการแบ่งยุคห้องแถว

1. การแบ่งยุคในลักษณะนี้ยังมีความไม่แน่นอนอยู่มาก ทั้งนี้เพราะในช่วงเวลาต่าง ๆ ที่เขตชุมชนได้ขยายตัวออกไป ห้องแถวอาจสร้างในเขตที่ขยายตัวหรือไม่ก็ได้ หรืออาจกลับมาสร้างในเขตเมืองเก่าก็เป็นได้ และลักษณะห้องแถวในยุคก่อนอาจจะยังคงก่อสร้างในยุคต่อ ๆ มาในเขตที่เมืองขยายตัวออกไป ซึ่งล้วนทำให้ยากแก่การแบ่งอาคารห้องแถวออกเป็นยุค ๆ แต่จากการสังเกตและอธิบายโดยเลือกตัวอย่างให้เห็นชัดเจนในเบื้องต้นนี้ คงจะเป็นแนวทางที่น่าเชื่อถือได้อยู่ไม่น้อย
2. เมื่อสังเกต เปรียบเทียบรูปลักษณ์ของอาคารในอดีตกับปัจจุบันแล้ว รู้สึกว่าห้องแถวในอดีตมีลักษณะมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมอยู่มากกว่าห้องแถวในปัจจุบันโดยทั่วไป ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการก่อสร้างห้องแถวในอดีต ข้างก่อสร้างมีความตั้งใจที่จะผลิตงานศิลปะไปด้วย ซึ่งแตกต่างจากการสร้างห้องแถวในปัจจุบัน
3. ลักษณะห้องแถวย่อมแปรผันโดยตรงกับเศรษฐกิจในแต่ละยุคสมัย แต่ละสถานที่ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน